

Bylae

Die prysdig, hier aangehaal, kom in Mamogobo se novelle *Kgamphuphu* (Mamogobo, s.j.) voor. Die werklikheidsopset of die omstandighede waaronder die prysdigter – dit is Kgamphuphu – die woord voer, word volledig deur Mamogobo beskryf. Dit beteken dat die agtergrondkennis waaroor die toehoorders (in dié geval die lesers) moet beskik om te begryp waaroor die gedig gaan, hier deur die outeur in sy beskrywing voorsien word. Enkele besonderhede uit dié werklikheid wat in *Kgamphuphu* opgeteken en vir die verstaan van die prysdig vir die lesers noodsaaklik is, word nou kortliks uitgelig.

Die verhaal is 'n mengsel van gegewens uit die geskiedenis en die folklore van die Batau. Dit was 'n tyd van stamoorloë en heldedade. Die gebeure speel af ná die ontdekking van diamante toe lede van die Batau te voet na Kimberley gegaan het om vir gewere te werk. Die name Tšelane en Kgamphuphu, asook die beskrywing van Dimo, die mensvreter, en MmagoNgwato, die heks, vorm deel van die folklore, maar so ook die diere wat kan praat. Tšelane se geboorte vind in 'n skeur van 'n maroelaboomstam plaas waar haar ma tydens 'n vyandige inval gaan skuil het. Haar ma word later ná die geboorte van Kgamphuphu, die hooffiguur in die vertelling, deur MmagoNgwato vergiftig, en die seuntjie word deur sy suster, Tšelane, grootgemaak.

Aan die skryfwyse van die oorspronklike teks is niks verander nie, behalwe dat *dimo* en *lepono* (membrum 15) as hoofletterwoorde herskryf is – 'n regstelling ooreenkomstig die skrywe daarvan elders in die boek (p. 9). Die gedig word in strofes verdeel en die membra genummer.

Die versmatige samestelling van die gedig sien soos volg daaruit:

- a. Verdeling: Die gedig bestaan uit 11 strofes. Die membratal per strofe wissel van 2 tot 6.
 - Die membra is sintakties in duidelik afgeronde woordgroepe afgemeet. Die basiese sintaktiese struktuur van die membra is kenmerkend van die prysdig as voordragstuk, naamlik dat 'n (onderwerp) gesegde inleidend en gefokus vooropgestel word. Daarna volg 'n uitbreiding wat bepaal of die samestelling van die membra versmatig relevant is.
- b. Ekwivalensie: Die membrakorrespondensie word deur die herhaling van woorde, semanties-verbonde eenhede en enerses sintaktiese strukture vasgelê.

- Herhaling kom as gebonde maar veral as ongebonde vorme voor. Die semantiese verbande tussen die membra word gekenmerk deur (a) kontraste in die formulering van die gegewens, wat onder meer verdoeselde en geassosieerde skakeling insluit, en (b) die sinonieme of antonieme verhouding tussen die herhalings-elemente.
 - In enkele gevalle word 'n enersse heffingstal per membrum waargeneem.
- c. Algemeen: Die Mamogoboprysdig is sonder die gewone aanhef:
- “Kgomo e a tsha!”
- “E gangwa ke mang?”
- “E gangwa ke nna ...”
- Ke nna Kgamphuphu ya masogana is 'n tipiese prysdigformule. Vergelyk ook Matsepe (1969 b: 15-16): E gangwa ke nna Kgathudi wa masogana.
 - Dikwels word die spreekwoord in die prysdig ingewerk. In die bespreking van een van die Matsepeprysdigte (1969 b: 15-16) is vroeër daarop gewys hoe Matsepe die spreekwoorde, Feta kgomo, o sware motho en Bana ba tau, ga re jane; re molokomong, as deel van die gedig ingesluit het. Mamogobo doen dit ook, maar ietwat versluierd. Vergelyk membrum 38 waar ... ba raga dibjana deel uitmaak van die spreekwoord, Lekwapa la khora, le raga dibjana. As die muis dik is, is die meel bitter. Die Ziervogel-Mokgokong-woordeboek (1975: 572) verklaar die benaming Lekwapa soos volg: 'n Veragtelike naam vir Tsonga (Sjangaan) en Nguni. Lepono (membrum 14) verwys hier waarskynlik na 'n Matebele (Nguni) en moet dus liefers ook as 'n veragtelike benaming hanteer word.

Die prysdig:

Strofe 1:

1. Ke nna Kgamphuphu ya masogana,
2. Tau ya tsena ka kgoro,
3. Banna ba wa ka dietse,
4. Gwa šala go eme nna mošimane' e moswana,
5. Tau ka roba ka diatla,

6. Dilepe ke dilo tša mafšega.

Strofe 2:

7. Ke nkgwete ya mašoboro,
8. Bonna ke tšea ka bogale,
9. Banna ba šale ba nyatša makgeswa.

Strofe 3:

10. Ke morwa wa Tlapalathunya,
11. Tlapa le thunya megwašagwaša la tšitlana.
12. Tšhweu tša Borwa tša topa lehumo,
13. Thari ye ntsho ya šala e itshwere mahlaa.

Strofe 4:

14. Tate ke nkgwete ya Makwa maremanakadilepe,
15. O hlabile Lepono ntlha tša marago la re letlee!

Strofe 5:

16. Ke yeo ke kgwadira ya matlapa e tsene motseng,
17. Ke kgwadi ya maswika mehlare ke kgwaparetša
18. Ka itia ka mosela banna ba tšhaba.

Strofe 6:

19. Nna mošimane yo moswana,
20. Ke swere nkwe ka dingana dilepe tša rithibala,
21. Mafšega boMamadikwane ba ekaeka dilepe,
22. Ba fengwa ke mankgagane moswana
23. Monna o lahla marumo le dikotse.

Strofe 7:

24. Bagale weee, bagale le eme kgole,
25. Le tšhaba gona go wela ka legaga
26. La ala mekgomphatha mehlare ya thaba,
27. Bata sa šala se bolawa ke mašoboro?

Strofe 8:

28. Mmane o ile, tatane o fadile,
29. Ke tlo bolaya nkwe ka apara letlalo,
30. Ka bolaya tau ka apara kobo tša magoši,
31. Matlalo a ntena ka ya boDimong.

Strofe 9:

32. Nna ke na le thebo lebotse thebo la tšhipa,
33. Ke na le la phukubje beng ba mašoka,
34. La kwanyana ke la kgaetšedi tometša tshogana,
35. Banna ba ile tlase Borwa metse ya šala e ehwa.

67

Strofe 10:

36. Agee wena mothepa tena a sa nthetego,
37. Maššega šea ba ja mogopo ka geno,
38. Ba re go ja monate, ba raga dibjana.

Strofe 11:

39. Dumela kgaetšedi yaka Tšelane tšediatšelela,
40. Ngwana wa swago la morula, tšea bogobe o je,
41. Nthete ngwana wa Mologadi 'a Phogole,
42. Bana ba ditšhuanyana ga ba lahlane!
43. Duduwetša ngwana wa basadi baena sešane.
(Mamogobo, s.j.: 46-47)

Strofe 1:

1. Dis ek Kgamphuphu van die jongmanne,
2. As die leeu die binnehof betree,
3. Val die manne agteroor,
4. Dan bly net ek die donker knaap staan,
5. En die leeu vermorsel ek met my hande,
6. (Want) byle is lafaardsgoed.

Strofe 2:

7. Ek is die sterkman onder die onbesnedenes,
8. My manlikheid verwerf ek met dapperheid,
9. Die mans verag (mos) die lendekleed.

Strofe 3:

10. Ek is die seun van Tlapalathunya,
11. Die klip bars met 'n gedruis en die stukke spat uitmekaar,
12. Die blankes uit die suide versamel die rykdom,
13. En die swartes hou hulle wange vas.

Strofe 4:

14. My vader is die sterkman van die Makwaregiment, die (dapper)
15. bylvegters,
16. Hy steek die Lepono op vlug en hy kantel.

Strofe 5:

17. Ek is die berghaan van die rotse, ek betree die stat,
18. Ek is die swart-witrugbees, die bome gryp ek vas,
19. Ek blits 'n weerligslag, die manne slaan op vlug,

Strofe 6:

20. Ek die donker jongeling,
21. Ek klou aan die luiperd se wangbene, die byle raak stomp,
22. Die lafhartiges van Mamadikwane-hulle swaai en mik met die byle,
23. Hulle word oorweldig deur die donker vlermuis,
24. Die vegter gooi sy assegaai en skildvel weg.

Strofe 7:

25. Dapperes, o wee, die dapperes staan doer ver,
26. Is julle bang dat julle (dalk) oor die krans gaan tuimel
27. En die berg se skurwersyntjebos gaan platval,
28. En die ondier deur die onbesnedenes gedood (sal) word?

Strofe 8:

29. Moeder is weg, vader bly die verbete (vegter).
30. Ek sal die luiperd doodmaak en die vel omhang,
31. Dan die leeu doodmaak en die koninklike kleed aantrek,
32. En as die velle my nie aanstaan nie, gaan ek na die mensvreter.

Strofe 9:

33. Ek het 'n mooi karos, 'n gryswildeckatkaros,
34. Ek het (ook) 'n jakkalskaros, (jakkals) die baas van die wildernis,
35. Die lammetjekaros is my suster s'n, sy wat die jongmanne op hol het,
36. (Want) die manne is weg na die suide, die statte raak verlate.

Strofe 10:

37. Reg so, jou vermete le maagd wat my nie besing nie,
38. Hier is die lafaards, hulle eet uit julle houtborde,
39. En as hulle versadig is, skop hulle die skottelgoed opsy.

Strofe 11:

40. Goeie dag my suster Tšelane tšediatšelela,
41. Kind van die skeur in die maroelaboomstam, neem die kos en eet,
42. Betoon my erkenning, kind van Mologadi van Phogole,
43. Kinderwesies laat mekaar (mos) nie in die steek nie,
44. Dans op die trilsange se maat, kind van die vroue wat die inisiasie-eesd
45. afgelê het.

Oorsigtelike samevatting van die versmaat: Ekwivalensie

70

Die ekwivalente segmente soos woorde/woordstamme en woordgroepe – ook in alle vorme van skakeling – word in duidelike en kursiewe letters weergegee. Eense grammatiese strukture neem meesal die hele membrum in beslag en word dus nie gemerk nie. Vergelyk egter strukture soos die besitskonstruksie in die geval van prysname: *Kgamphuphu ya masogana, nkgwete ya mašoboro*, ensovoorts. Die rangsyfer van elke membrum verskyn tussen hakies:

Strofe 1:

- (1) **Ke nna Kgamphuphu ya masogana**
- (4) Gwa šala go eme **nna mošimane' e moswana**
- (7) **Ke nkgwete ya mašoboro**
- (10) **Ke morwa wa Tlapalathunya**
- (19) **Nna mošimane yo moswana**
- (22) Ba fengwa **ke mankgagane moswana**
- (2) Tau ya *tšena* ka **kgoro**
- (3) **Banna** ba *wa* ka dietse

- (2) **Tau** ya tsena ka kgoro
- (5) **Tau** ka roba ka diatla
- (3) **Banna ba wa ka** dietse
- (4) Gwa šala **go eme nna mošimane' e moswana**
- (5) Tau ka roba ka **diatla**
- (6) **Dilepe** ke dilo tša mafšega

Strofe 2:

- (7) Ke *nkgwete* ya **mašoboro**
- (8) **Bonna** ke tšea ka *bogale*
- (7) Ke nkgwete ya **mašoboro**
- (9) Banna ba šala ba nyatša **makgeswa**.
- (8) **Bonna** ke tšea ka *bogale*
- (9) **Banna** ba šala *ba nyatša makgeswa*.
- (7) **Ke nkgwete** ya *mašoboro*
- (14) **Tate ke nkgwete** ya *Makwa maremanakadilepe*

71

Strofe 3:

- (10) Ke nna morwa wa **Tlapalathunya**
- (11) **Tlapa le thunya** megwašagwaša la tšitlana.
- (12) **Tšhweu tša Borwa** tša *topa lehumo*
- (13) **Thari ye ntsho** ya šala e *itshwere mahlaa*.

Strofe 4:

- (14) **Tate ke nkgwete** ya *Makwa maremanakadilepe*
- (15) O hlabile **Lepono** ntlha tša marago la re letlee!

Strofe 5:

- (16) Ke yeo **ke kgwadi** ya **matlapa** e tsena motseng
- (17) **Ke kgwadi** ya **maswika** mehlare ka *kgwaparetša*
- (18) Ka itia ka mosela **banna ba tšhaba**
- (3) **Banna ba wa ka dietse**

Strofe 6:

- (20) **Ke swere nkwe ka dingana** dilepe tša rithibala
- (29) **Ke tla bolaya nkwe** ka apara letlalo
- (5) **Tau ke roba** ka diatla
- (20) **Ke swere nkwe ka dingana** *dilepe tša rithibala*
- (21) **Mafšega** boMamadikwane *ba ekaeka dilepe*
- (21) Mafšega boMamadikwane **ba ekaeka dilepe**
- (22) **Ba fengwa** ke mankgagane moswana
- (23) Monna **o lahla marumo le dikotse**
- (18) Ka itia ka mosela **banna ba tšhaba**

72

Strofe 7:

- (24) Bagale wee, bagale **le eme kgole**
- (25) **La tšhaba** gona go wela legaga
- (26) **La ala** mekgomphatha mehlare ya thaba
- (27) Bata sa šala se bolawa ke **mašoboro**
- (7) Ke nkgwete ya **mašoboro**

Strofe 8:

- (28) Mmane o ile, **tatane o fadile**
- (14) **Tate ke nkgwete** ya Makwa maremanakadilepe
- (29) **Ke tla bolaya nkwe** ka apara letlalo
- (30) **Ka bolaya tau** ka apara kobo tša magoši

- (29) Ke tla bolaya nkwe ka apara **letlalo**
- (30) Ka bolaya tau ka apara **kobo tša magoši**
- (31) **Matlalo** a ntena ka ya boDimong.

Strofe 9:

- (32) **Nna ke na le lethebo lebotse thebo la tšhipa**
- (33) **Ke na le la phukubje beng ba mašoka**
- (34) **La kwanyana ke la kgaetšedi tometša tshogana**
- (34) La kwanyana ke la kgaetšedi tometša **tshogana**
- (1) Ke nna Kgamphuphu ya **masogana**
- (35) Banna ba ile tlase *Borwa* **metse ya šala e ehwa**
- (12) **Tšhweu tša Borwa tša topa lehumo**

Strofe 10:

- (36) Agee wena **mothepe tena o sa nthetego**
- (41) **Nthete ngwana wa Mologadi 'a Phogole**
- (37) Mafšega šea **ba ja mogopo** ka geno
- (38) Ba re **go ja monate** ba raga *dibjana*
- (37) **Mafšega šea ba ja mogopo** ka geno
- (21) **Mafšega** boMamadikwane **ba ekaeka** dilepe

73

Strofe 11:

- (39) Dumela kgaetšedi yaka **Tšelane tšediatšelela**
- (40) **Ngwana wa swago la morula** tšea bogobe o je
- (41) Nthete **ngwana wa Mologadi 'a Phogole**
- (43) Duduwetša **ngwana wa basadi baena sešane**
- (42) **Bana ba tšhuanyana** ga ba lahlane
- (39) Dumela **kgaetšedi yaka Tšelane tšediatšelela**
- (34) La kwanyana ke la **kgaetšedi tometša tshogana.**